

Portretten van Willem Thielen en zijn echtgenote Maria de Fraeye

Museum
Catharijneconvent
Utrecht

Cornelis Jonson van Ceulen I (Londen 1593 – 1661 Utrecht)

1634. Olieverf op paneel, 78,7 x 62,7 cm

Beide gesigneerd en gedateerd rechtsonder: *C.J. fecit- 1634*

Geannoteerd rechtsboven: *MATH.II.28.29. IN CHRISTI RVSTE ICK MY VERLVSTE* met familiewapen en linksboven:

WILHELMVS THIELEN 1634 en *Æt Suæ.38.* (mansportret) en rechtsboven: *LVC.1.47. FRAY IN DEVCHT IN GODT VERHEVCHT.*

met familiewapen en linksboven: *MARIA DIE FRAEYE 1634* en *Æt Suæ.29.* (vrouwspportret)

Bijdrage: € 151.388 uit het BankGiro Loterij Aankoopfonds van de Vereniging Rembrandt

In juli 2012 verwierf Museum Catharijneconvent, als voornaamste bewaarplaats van het religieuze erfgoed in Nederland, twee belangrijke werken voor het Nederlands openbaar kunstbezit: de in 1634 gedateerde portretten van een predikant van de Nederlandse Hervormde kerk in Londen, Willem Thielen, en zijn echtgenote Maria de Fraeye. De aanwinsten worden sindsdien tentoongesteld in de vaste opstelling van het museum. Over de portrettist, het echtpaar in kwestie en hun Engelse achtergrond valt veel te vertellen.

De schilder van de beide portretten, Cornelis Jonson van Ceulen I, genoot in de 17de eeuw een aanzienlijke reputatie.¹ Hij werd geboren in 1593 te Londen als zoon van Cornelis Janson en Johanna Le Grand, die uit Antwerpen naar Engeland waren gevlucht om te ontkomen aan religieuze vervolging. Omdat zijn grootvader Peter Janson oorspronkelijk uit Keulen kwam, gebruikte Cornelis de achternaam Jonson van Ceulen. Hij vestigde zich omstreeks 1618 als zelfstandig schilder in Londen, na een opleiding die hij waarschijnlijk (deels) kreeg in de Noordelijke Nederlanden – gedacht wordt aan het Haagse atelier van Jan Anthonisz van Ravesteyn (ca. 1572-1657) of dat van Michiel van Miereveld (1567-1641) in Delft. Zijn vroege oeuvre kenmerkt zich immers al door een verfijnd karakter en schildertechnische bekwaamheid, die het werk van eigentijdse Engelse kunstenaars meestal ontbeert.

Jonson van Ceulen was als portrettist buitengewoon populair bij de adel en gegoede burgerij en werkte incidenteel zelfs voor de Engelse koning. De meeste werken uit zijn Engelse periode zijn borststukken met een herkenbare persoonlijke toets. Toch was Jonson van Ceulen ook voortdurend bezig met de wijze waarop hij zijn modellen verbeeldde en reageerde hij op vernieuwingen die zijn tijdgenoten introduceerden. Zo werden zijn portretten uit de jaren dertig en veertig, onder invloed van de grandeur van de elegante composities van Anthonie van Dyck, geleidelijk complexer van karakter en schilderde hij zijn modellen meer ten halven lijve of in driekwart formaat. Het overwegend

ingetogen karakter van zijn portretten, de levensechte weergave van de gelaatstreken en de vaak prachtige nuances zwart in de luxueuze kleding van zijn modellen zijn verbindende elementen in het oeuvre van Jonson van Ceulen, ongeacht de ontstaansperiode of het formaat.

In 1632 blijkt de kunstenaar het te hebben gebracht tot *'his Majesty's servant in the quality of Picture drawer'* en in 1641 wordt nog aan Jonson gerefereerd als een van de *'servants in ordinary of the chamber'* (hofschilder). Kort daarna is hij naar de Republiek vertrokken. Contemporaine bronnen vermelden dat hij *'Stayd in England till the Troublesom civil war [...] being terrifyd with those apprehensions & the constant persuasions of his wife went to Holland'*.² Op 50-jarige leeftijd, met een dan al respectabele schilderscarrière van 25 jaar achter de rug, vestigde hij zich aanvankelijk in Middelburg. Tussen 1646 en 1652 woonde hij in Amsterdam, waar hij een van de eerste schilders was die werkte in een sierlijke,

De portretschilder Cornelis Jonson van Ceulen, Elizabeth Beke en hun zoon Cornelis

Adriaen Hanneman

ca. 1637. Doek, 104,5 x 139,5 cm

RIJKSMUSEUM TWENTHE ENSCHEDE

op Anthonie van Dyck geënte penseelvoering. Jonson van Ceulens portretten gaven daarmee een aanzet voor de flatterende stijl en elegante composities die later in de 17de eeuw zo populair waren bij opdrachtgevers in de Republiek, met Nicolaes Maes en Caspar Netscher als belangrijkste representanten. In de competitieve Hollandse markt voor portretopdrachten zette de schilder soms zijn Londense herkomst en aldaar gevestigde reputatie in als *unique selling point*, getuige de signatuur op enkele portretten: *Cornis Jonson Londonus fecit*. (Cornelis Jonson uit Londen heeft dit gemaakt). In 1652 vestigde hij zich definitief in Utrecht, waar hij in zijn huis aan de Herenstraat incidenteel nog oude contacten uit Engeland ontving. Hij overleed in augustus 1661.

EERSTE AANWINSTEN UIT ENGELSE PERIODE

De portretten van Willem Thielen en Maria de Fraeye behoren in artistiek opzicht tot het beste dat we kennen uit het oeuvre van Cornelis Jonson van Ceulen. Bijzonder geslaagd is het contrast tussen de technisch knap geschilderde, fijn uitgewerkte gezichten – let bijvoorbeeld op de trefzekere hooglichten in het gezicht van Willem Thielen – en de losse verftoets in de ovale *trompe-l'oeil* lijsten, aangebracht met brede vegen en de achterkant van het penseel. Thielen is gekleed in een zwarte tabbaard met hoge kopmouw, zwarte buis, plooi kraag en mogelijk een kalotje op het hoofd. Zijn echtgenote draagt een zwart kostuum met lage halsuitsnijding waarin een geborduurde neerstik is verwerkt, om haar hals een grote plooi kraag en op het hoofd – over een wit kanten mutsje – een zwarte hoed met brede rand en hoge bol. Haar voorkomen is een mooi voorbeeld van de manier waarop de 17de-eeuwse Nederlandse protestanten in Engeland vasthielden aan eigen tradities. De uitstaande kraag was bijvoorbeeld in de Lage Landen heel gangbaar. Maria's fraai geborduurde borststuk is daarentegen typisch Engels. Ook de wijdgerande hoed is een karakteristiek Engels accessoire, dat nauwelijks werd gedragen door vrouwen in de Nederlandse Republiek. Daar had de hoed een symbolische status die was voorbehouden aan mannen.

De werken wijken stilistisch af van de schilderijen die Jonson van Ceulen maakte in de periode na 1643, toen hij definitief naar Nederland was teruggekeerd. Tegenwoordig bevinden zich nog ruim twintig eigenhandige schilderijen van de kunstenaar in Nederlandse musea. De portretten van het echtpaar Thielen-de Fraeye zijn de eerste aanwinsten voor het Nederlands openbaar kunstbezit uit zijn Engelse tijd. Dat is met name relevant omdat Jonson van Ceulen vóór de komst van Van Dyck in Engeland een voorname rol vervulde bij de ontwikkeling van de portretschilderkunst.

AUSTIN FRIARS

'een rechte Moederkercke'

De geschiedenis van de kerkgemeente waarvan Willem Thielen predikant was, gaat terug tot 1550. In dat jaar verleende de Engelse koning Edward VI bij koninklijk charter toestemming aan de Vlaamse en Nederlandse protestantse vluchtelingen in Londen om bijeen te komen voor het houden van protestantse kerkdiensten in de eigen landstaal en liturgie. De gelovigen kregen de beschikking over het kerkgebouw van de augustijner bedelbroeders in het hart van de tegenwoordige City, Austin Friars, dat al sinds 1538 leeg stond en waar in 1513 Erasmus nog had gelogeed. In de voormalige kloosterkerk werd zo de oudste Nederlandstalige protestantse kerkgemeente ter wereld gevestigd, die tot vandaag de dag nog functioneert.

Ansichtkaart met exterieur van de Nederlandse Hervormde Kerk in Austin Friars, Londen, ca. 1900 (De kerk werd bij een bombardement in 1940 verwoest en in 1954 herbouwd in moderne architectuur)

EEN 'BEGAAFT EN SEER IJVERICH MAN'

Willem Thielen (1596-1638) en Maria de Fraeye (1605-1682) waren prominente leden van de Nederlandse gemeenschap in Londen. Thielen wordt door tijdgenoten gekarakteriseerd als een 'begaaft en seer ijverich man'.³ Zijn carrièreverloop doet vermoeden dat hij in zijn beroepskeuze werd geïnspireerd, mogelijk in Middelburg, door de Brugse calvinistische theoloog François Gomaer ofwel Franciscus Gomarus (1563-1641), het boegbeeld van de contra-remonstranten in de Republiek. Vast staat dat Thielen Gomarus naar het

Franse Saumur is gevolgd, toen deze daar in 1614 aan de academie werd benoemd als hoogleraar theologie. Gomarus en Thielen bleven tot 1618 in Saumur, waarna de eerstgenoemde een aanstelling aanvaardde als hoogleraar in Groningen en Thielen doorreisde naar Zwitserland met een persoonlijke aanbeveling van Gomarus, om aan de universiteit van Genève te studeren.⁴ De leergierige Zeeuw vervolgde zijn studie blijkbaar in Engeland, waar het studentenregister van de universiteit van Oxford in 1619 melding maakt van 'Thilenus, William (1619, Zeland)'.⁵

Vrouw van een Londense koopman
 Illustratie uit *Misbruick des houwelijcx*
 Crispijn de Passe II
 1641. Gravure, 8,1 x 6,2 cm
 UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK AMSTERDAM

In 1623 was Thielen terug in Nederland en op Walcheren werkzaam als predikant te Grijpskerke. Hij woonde in 1624 als enig zoon in bij zijn ouders te Middelburg, toen hij datzelfde jaar werd geroepen als predikant van de Nederlands Hervormde Kerk in Austin Friars in Londen (zie kader).⁶ Het werk daar ging Thielen kennelijk goed af: in 1626 'bloeide de kerke [te Londen] oock merckelijck en nam daeghlix toe'. In dit verband is het vermeldenswaardig dat Cornelis Jonson van Ceulen behoorde tot Thielens gemeente – hij werd op 14 oktober 1593 in Austin Friars gedoopt en trouwde er op 16 juli 1622. De directe aanleiding voor de portretopdrachten kan echter vrijwel zeker worden gevonden in de genealogische aantekeningen

van de familie Thielen. Deze vermelden de aanwezigheid van het echtpaar in '1634 19 december weer te Middelburg, omdat Wilh. [elmus] Th. [ielenus] den Ouden, door zieklykheyd meritus geworden was'.⁷ De portretten zullen vanaf 1634 in familiekring hebben gefunctioneerd als aandenken, toen Willem Thielen om gezondheidsredenen met emeritaat ging en de beide echtelieden definitief terugkeerden naar Nederland.

Het echtpaar hoopte daar een kennelijk buitengewoon welkome rust te vinden, na jarenlang dienstbaar te zijn geweest aan de Nederlandstalige geloofsgemeenschap in Londen. Daarop zinspeelt in ieder geval de spreuk op Thielens portret, 'In Christi ruste ick my verluste', die verwijst naar de bijbelpassage 'Komt herwaerts tot Mij, allen die vermoeid en belast zijt, en Ik zal u rust geven. Neemt Mijn juk op u, en leert van Mij, dat Ik zachtmoedig ben en nederig van hart; en gij zult rust vinden voor uw zielen' (Statenvertaling, Matteüs 11:28-29). Aan eenzelfde verwachtingsvol verlangen wordt gerefereerd door de bijbelspreuk op Maria de Fraeyes portret, ontleend aan de Lofzang van Maria, naamgenoot van de geportretteerde: 'En mijn geest verheugt zich in God, mijn Zaligmaker' (Lucas 1:47). De spreuk zelf verwijst ook naar de achternaam van Thielens godvruchtige echtgenote: 'Fray in deucht in Godt verheucht'.

De portretten door Cornelis Jonson van Ceulen I zijn verworven met steun van de Vereniging Rembrandt (mede dankzij haar BankGiro Loterij Aankoopfonds), het Mondriaan Fonds en de Vereniging Vrienden van Museum Catharijneconvent

Mozes met de wetstafelen, omringd door de families Panhuys en Hooftman
 Maerten de Vos
 ca. 1575. Paneel, 153 x 237,5 cm
 MUSEUM CATHARIJNECONVENT
 UTRECHT (in bruikleen van het Mauritshuis Den Haag)

Familieband

In de collectie van Museum Catharijneconvent is ook de beeltenis bewaard van de grootvader van Maria de Fraeye, Johan Radermacher I (1538-1617). Radermacher, bekend onder zijn verlatiniseerde naam Rotarius, speelde als ouderling en diaken een belangrijke rol in de beginjaren van de hervormde congregaties van Londen, Aken en Middelburg. Hij komt voor op een monumentaal groepsportret van de Antwerpse schilder Maerten de Vos. Het portret van Radermacher bevindt zich rechtsboven de staf in Mozes' hand. In het museum heeft de hereniging van een beroemde grootvader met zijn kleindochter nu gestalte gekregen, doordat het schilderij van De Vos wordt tentoongesteld in de nabijheid van het portret van Maria de Fraeye.

Kunstvragen

Ineke Geneste-van de Vall (1956)

Eigenaar onderwijsbureau, lid van de Vereniging Rembrandt sinds 2010

Wat is uw eerste kennismaking met kunst?

'De broer van mijn grootvader, Nico Bulder, was schilder en houtgraveur. Zijn schilderijen hingen bij hem thuis, maar ook bij iedereen van de familie. Hij schilderde Bijbelse verhalen en Groninger landschappen. Als kind vond ik het fascinerend om hem aan het werk te zien, vooral wanneer hij houtgravures aan het maken was.'

Herinnert u zich nog uw eerste kunstreproductie?

'Op mijn kamer hing een plaat van Escher, *Sky and Water*, waarin vogels en vissen in elkaar overlopen. Die had ik gekocht toen ik een jaar of 15 was – heel 'hip' was de kunst van Escher toen.'

Wat is uw eerste kunstaankoop?

'Dat was in 1977 in een galerie in Jeruzalem, een gebatikt gezicht op de Tempelberg. Een jaar of tien geleden heb ik een schilderij gekocht met een duidelijk minimalistisch karakter. De betekenisloosheid maakt het werk bijzonder. Het is regelmatig onderwerp van gesprek; sommigen zien er een gezicht op New York in vanaf het Central Park of heel specifiek de Twin Towers. Ik geniet er iedere dag van.'

Naar welk museum gaat u graag terug?

'Ik ben natuurlijk heel blij dat het Rijksmuseum open is! Het is fantastisch dat het *Portret van Jan Six* van Rembracht daar regelmatig is te zien, want dat is echt mijn favoriet. Als ik een keuze moet maken in het grote aanbod aan musea, dan hebben het Musée Picasso in Antibes, het Dalímuseum in Figueres en de Cloisters in New York mijn voorkeur.'

Welke aankoop voor welk museum zou u graag willen steunen?

'Het behouden van musea in kastelen en woonhuizen waarin oude familiebezittingen worden getoond. Zij hebben een grote kunsthistorische waarde en dreigen in verval te raken, zeker nu door de crisis.'

Zou dit mogelijk zijn, wat zou u graag uit uw eigen verzameling aan een museum willen schenken, om iedereen van mee te kunnen laten genieten?

'Mijn oudoom Nico Bulder heeft vooral bekendheid in Groningen. Hij heeft zo'n breed scala aan kunstwerken gemaakt, daar zou ik een breder publiek van willen laten meegenieten. Ik heb zelf een olieverfschets van hem, een voorstudie van Saulus op weg naar Damascus, en enkele houtgravures.'

DE WORTELS VAN HET NEDERLANDS PROTESTANTISME

De kerkgemeente waarvan Willem Thielen predikant was, neemt een bijzondere plaats in binnen de geschiedenis van het Nederlands protestantisme. Austin Friars vormde een inspirerend voorbeeld voor protestanten in de Lage Landen en speelde een belangrijke rol bij de organisatie van de protestantse kerk in de Republiek. Geschriften van de hervormers Johannes a Lasco en Marten Micron vonden hun weg naar onze streken en de gemeente verleende actief hulp aan de vervolgde protestanten op het vasteland. Zo steunde zij de Opstand door gebeds- en vastenacties, geldinzamelingen, met advies en het zenden van manschappen.

De gemeente werd aan het begin van de 17de eeuw de 'moeder en kweekplaats van alle Hervormde Nederlandse kerken' genoemd en bij de eerste synoden refereerde men eveneens aan de 'Nederduitsche ghemeynte te Londen' als 'moederkerk'. In 1623, toen nog als predikant in Grijpskerke, noemde ook Willem Thielen de Nederlandse gemeente in Londen 'een rechte Moederkercke, aan welke wij alle sonderlinge verplicht zijn'.⁸ De periode waarin Thielen zelf predikant was van Austin Friars, tussen 1624 en 1634, was een overgangstijd van de oorspronkelijke vluchtelingengemeente naar een kerk voor welvarende buitenlanders.

Dat zo'n belangrijk aspect van onze nationale geschiedenis en culturele identiteit als het Nederlands protestantisme feitelijk zijn oorsprong vond buiten onze landsgrenzen, in een Nederlandstalige gemeenschap van (nota bene) vluchtelingen en immigranten, geniet nauwelijks publieke bekendheid. Waar Museum Catharijneconvent zich mede tot doel stelt met zijn kunstcollectie de geschiedenis van het Christendom in Nederland te verbinden aan de actualiteit en context wil geven aan het maatschappelijk debat, biedt het verhaal achter deze portretten een unieke gelegenheid om de druk op de multiculturele samenleving en religieuze tolerantie in ons land in breder perspectief te plaatsen ♦

Ruud Priem
Hoofdconservator

Noten

1. Zie voor een uitvoerige bespreking: R. Priem, 'Een 'begaafd en seer ijverich man'. Willem Thielen en zijn echtgenote Maria de Fraeye, geportretteerd door Cornelis Jonson van Ceulen', in: E. Buijsen e.a. (red.), *Face Book. Studies on Dutch and Flemish Portraiture of the 16th-18th Centuries. Liber Amicorum Presented to Rudolf E.O.Ekkart*, Leiden 2012, pp. 215-226.
2. O. Millar, 'Some Painters and Charles I', *Burlington Magazine*, 104 (1962), p. 330.
3. P.C. Molhuysen e.a., *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek (NNBW)*, 10 dln, Leiden 1911-1937, dl 10 (1937), kol. 1022.
4. S. Stelling-Michaud, *Le livre du Recteur de l'Académie de Genève (1559-1878)*, Genève 1959, p. 25.
5. *University of Oxford, Register of the University of Oxford*, p. 55, nr. 282.
6. Zie K.E. Sluyterman, *Kerk in de City, 450 jaar Nederlandse Kerk Austin Friars in Londen*, Hilversum 2000.
7. *Geslagt register der nakomelingen van Thielenus, beginnende met het jaar 1540, [z.pl.] 1750*; 57 pp. Den Haag, Centraal Bureau voor Genealogie, inv.nr. ghs 03d09, p. 7.
8. Molhuysen, *op.cit.* (noot 3), kol. 1022.